

STATSVETENSKAPLIGA INSTITUTIONEN
CENTRUM FÖR EUROPASTUDIER (CES)

ÄR UTSLÄPPSHANDEL LÖSINGEN PÅ FOSSILA UTSLÄPP I INDUSTRI?

Fallstudie om tre svenska företags implementering
och acceptans av ETS.

Mirjam Vallström

Kandidatuppsats:	15 hp
Program:	Europaprogrammet
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Ht/2020
Handledare:	Dragana Davidovic

Abstract

Kandidatuppsats:	15 hp
Program:	Europaprogrammet
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Ht/2020
Handledare:	Dragana Davidovic
Nyckelord:	Sverige, Industri, Klimat, utsläppshandel, EU, EU ETS, Sweden, Industry, Climate, Emissions Trading
Antal ord:	9332

The purpose of this bachelor thesis is to contribute to an increased understanding of the implementation of the EU Emissions Trading Scheme (ETS) in the industry. Thus the two research questions are: *How are companies affected by the EU ETS?* And *Why do companies choose to accept the instrument?*

Since ETS is an instrument used to encourage actors to act for the collective interest by reducing their emissions, the logics of Collective Action Theory are used as the outset of this study. Data was collected through interviews with four individuals from three selected companies who are covered by the EU ETS. The interviews were analysed with a tool that I created based on previous research. The result demonstrates that companies from different sectors highlight different perspectives on how ETS has affected them. However, the case companies seem to accept ETS mainly because they think the system at its core is a good method for promoting a change that all the participants of the study agree is necessary. In order for ETS to be perceived as more legitimate by the companies two factors are essential; increased dialogue between companies and politics and a long-term perspective that takes into account companies' needs.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.2 Disposition.....	3
2. Teori och Tidigare forskning.....	4
2.1 Collective action theory.....	4
2.2 Bakgrund till EU:s klimatregleringar	5
2.3.1 EU:s system för handel med utsläppsrätter.....	5
2.4 Implementeringen av ETS	6
3. Metod och material.....	9
3.1 Forskningsdesign	9
3.2 Urval	9
3.2 Material.....	10
3.4 Analys.....	12
3.4.1 Analysschema	13
3.5 Metod- och materialdiskussion.....	13
4. Resultat.....	15
4.1 Design.....	15
4.2 Konsekvenser.....	17
4.3 Samspel med andra aktörer.....	20
4.4 Etiska aspekter.....	21
5. Analys.....	23
6. Slutdiskussion.....	27
Referenslista	29
Bilaga 1: Intervjuguide.....	31

1. Inledning

Klimatförändringars orsaker och konsekvenser anses vara ett av vår tids stora kollektivt handlande-problem. Aktörer tenderar agera utifrån eget intresse på bekostnad av det kollektiva intresset på grund av att individerna själva åtnjuter fördelarna av miljöskadligt beteende medan konsekvenserna delas av alla (Brechtin, 2016; Ostrom, 2010). Den traditionella teorin om kollektiv handling (Collective Action Theory) förutspår att det krävs att en extern auktoritet bestämmer lämpliga åtgärder, binder dem i lag och övervakar resultaten, för att individer ska agera för det kollektiva bästa (Ostrom, 2010). Ett exempel på en sådan extern auktoritet är Europeiska Unionen (hädanefter: EU), som har en framträdande roll i arbetet mot klimatförändringar. På EU-nivå kan klimatförändringspolicys koordineras och harmoniseras internationellt genom ett flertal program och olika direktiv som bland annat ämnar minska utsläpp av avgaser och öka användningen av förnybar energi (Finck, 2014). Kollektiv handlingsteori används vanligen i studier som undersöker individers beteenden (se exempelvis: Davidovic, 2020). I den här uppsatsen används teorin om kollektiv handling som en teoretisk utgångspunkt och aktörerna som studeras är företag.

Uppsatsen fokuserar på implementering av EU:s system för handel med utsläppsrätter (European Union Emissions Trading Scheme: hädanefter ETS). Direktivet är kärnan i Europas klimatpolitik och implementerades 2005 för att minska de ekonomiska kostnaderna som de planerade förändringarna skulle innebära. ETS är ett exempel på ett styrmedel som används för att uppmuntra aktörer att agera för det kollektiva intresset genom att minska sina utsläpp, vilket gör det till en metod för att försöka överkomma ett kollektivt handlande-problem (Ostrom, 2010). I början underminerades instrumentet av svaghet i reglering, oönskad överlappning med andra policys och finanskrisen som skakade om marknaden (de Perthuis & Trotignon, 2014). Den vanligaste kritiken berör det låga koldioxidpriset samt att industrier och länder med stora utsläpps gynnas genom att de får gratis och fler utsläppsrätter (Dirix et al. 2015, Bryant 2016). Sedan implementeringen 2005 har EU:s ETS varit objekt för forskning. Dels har man undersökt utsläppsminskningen, dess ekonomiska effekter, påverkan på konkurrens och till vilken grad styrmedlet uppmuntrat till innovation (se översikt i: Borghesi & Flori, 2018). Costantini och Mazzanti (2012) menar att det behövs mer forskning för att kunna dra slutsatser om den verkliga effekten av ETS på konkurrensen bland EU-företag och Löfgren et al (2014) poängterar att vidare forskning behövs för att dra slutsatser kring huruvida stora investeringar gjorts, då

Löfgrens studie gjordes så nära inpå implementeringen. Både konkurrensen och investeringarna är sådana aspekter som kommer tas upp i den här uppsatsen, som fokuserar på tre olika fallföretags implementering av ETS.

Trots det breda och fortsatt växande utbudet av forskning som berör ETS har lite uppmärksamhet ägnats åt företagens perspektiv. Det finns utbredd forskning på individers acceptans av olika styrmedel, men det saknas forskning på företagens acceptans. I implementeringen av ETS är företag i industrier centrala aktörer, och det är därför intressant att undersöka varför de väljer att acceptera de strikta reglerna. Därmed bidrar den här studien inte bara till forskning som berör just ETS, utan även till att fylla en lucka som finns i forskning som berör acceptans av styrmedel. Jag har därmed valt att söka svar på följande forskningsfrågor: *Hur påverkas företag av EU ETS? Varför väljer företag att acceptera styrmedlet?* Vilka aspekter som ska undersökas specificeras i uppsatsen och utgår ifrån tidigare forskning på implementering av ETS. Företagens uppfattning om påverkan och acceptans analyseras i den här uppsatsen utifrån ett teoretiskt verktyg som bygger på tidigare forskning och teorin om kollektiv handling, vilket skapar en intressant vinkel som kan bidra med kunskap om hur direktiv bör utformas för att vara så effektiva och gynnsamma lösningar som möjligt.

Uppsatsen är en fallstudie av tre svenska företags uppfattningar om påverkan och acceptans av styrmedlet ETS. Syftet med uppsatsen är att undersöka hur företagen själva upplever att de påverkas av ETS, samt varför de väljer att acceptera styrmedlet. Den förståelsen kan ge en uppfattning om hur systemets design bör justeras i framtiden för att vara så effektivt som möjligt och uppfattas som legitimt av företagen, vilket i sin tur underlättar implementering av direktiv som finns till för att uppnå målet att minska utsläppen av växthusgaser. Uppsatsen ämnar bidra till det övergripande forskningsproblemet om hur man får aktörer att agera för allmänhetens bästa, som i det här fallet är ett stabilt globalt klimatsystem som bland annat uppnås genom minskade utsläpp av växthusgaser. De tre aktörer som ingår i fallstudien är Preem, Boliden och Smurfit Kappa, tre företag från tre olika sektorer som omfattas av systemet.

1.2 Disposition

I kapitel två presenteras teori och tidigare forskning. Inledningsvis presenteras och motiveras Collective Action Theory som används som teoretisk utgångspunkt. Det ges en bakgrund och kontext till direktivet ETS och en överblick över forskning som berör dess implementering. Kapitel tre redogör för metod och material. Valet av metoden motiveras, utmaningar med metoden diskuteras och tillvägagångssätt till utmaningarna beskrivs. En kort beskrivning av fallföretagen tillhandahålls och slutligen presenteras analys-schemat som används för att tolka resultatet. I det fjärde kapitlet presenteras resultatet. De aktuella aktörernas intervju-svar presenteras tematiskt och granskas genom att lyfta likheter och skillnader. Resultatet analyseras i det femte kapitlet. I det sjätte och sista kapitlet förs en avslutande diskussion och jag föreslår även hur vidare forskning inom det här området kan se ut.

2. Teori och Tidigare forskning

2.1 Collective action theory

Kollektiv handlingsteori används i studien som en teoretisk utgångspunkt. Trots att den traditionella teorin om kollektivt handlande är individfokuserad är den också delvis applicerbar på företag som aktörer. Tillämpligheten är inte självklar eftersom vissa andra dimensioner och aspekter tillkommer när aktörerna är företag och inte individer, men det finns ändå många lärdomar att hämta från det teoretiska ramverket. I det här avsnittet utforskas kollektiv handlingsteori och dess användbarhet i klimatrelaterad forskning.

Kollektiv handlingsteori ämnar ge teoretisk förståelse för vilka förutsättningar som är nödvändiga för storskalig kollektiv handling. Bland annat förutspår teorin att det på grund utav individers tendens att agera efter kortsiktigt egenintresse krävs en extern auktoritet som bestämmer lämpliga åtgärder, binder dem i lag och övervakar resultaten för att åtgärder ska verkställas (Ostrom, 2010). Ett kollektiv handlingsproblem är en situation i vilken den enskilda aktörens kortsiktiga egenintresse ligger i konflikt med långsiktiga kollektiva intressen, vilket skapar en väsentlig risk att den kollektiva förmånen aldrig produceras. Kollektiva handlingsproblem kan inte övervinnas eller hanteras om inte åtminstone några aktörer agerar mot sitt kortsiktiga egenintresse och det kräver vissa förutsättningar (Ostrom, 2010; Jagers et al, 2019). Begreppet *allmänhetens bästa* (public good) är centralt. I det här sammanhanget är allmänhetens bästa, även kallat den kollektiva förmånen, ett stabilt globalt klimatsystem som uppnås genom den *kollektiva handlingen* (collective action) minskandet av växthusgaser till nivåer som vetenskapligt anses vara godtagbara (Brechtin, 2016: sida 848).

Förutsättningarna som enligt kollektiv handlingsteori är nödvändiga för storskalig kollektiv handling utgår från kollektiv handlingslogik. Ju fler aktörer som är inblandade i ett problem, desto mindre blir sannolikheten att de kan samordna sig själva. Det beror främst på att de inte kan övervaka prestanda eller förutse åtgärder och resultat från andra aktörer, vilket skapar en efterfrågan på en tredje part med kapacitet att minska osäkerheten genom att tillhandahålla samordnande, normativ och informativ vägledning (Jagers et al., 2019). Det är nödvändigt att erkänna vikten av förtroende och ömsesidighet hos de inblandade. Det räcker inte att en regering inför en policy, utan resultatet beror också på hur villig befolkningen är att efterleva policyn som införs. Om befolkningen anser att policyn är rättvis och effektiv, och därmed själva

tycker att den bör följas, blir kostnaderna för verkställande mycket lägre än om befolkningen försöker undvika policyn. Ett förtroende mellan beslutsfattare, tjänstemän och befolkning är alltså avgörande för hur kollektiva handlingsproblem hanteras (Ostrom, 2010). Samarbetet ökar också om aktörerna har möjlighet att kommunicera med varandra, eftersom studier visat att kunskap om andra aktörers beteende kan göra oss mer samarbetsvilliga (Jagers et al. 2019).

2.2 Bakgrund till EU:s klimatregleringar

Det är välkänt att EU spelar en framträdande roll i arbetet med klimatförändringarna. Regleringarna består av en mångfald av policys som finns på flera nivåer och tenderar att vara multidimensionella och komplexa på grund av ekonomiska, sociala, vetenskapliga eller politiska anledningar (Finck, 2014). Klimatförändringarna är ett globalt problem som involverar aktörer på olika nivåer, allt från överstatliga organisationer och nationella regeringar till företag och individer (Ostrom, 2010). Från EU:s håll reglerar man små, medelstora och stora enheter på många olika sätt. Vissa styrmedel riktas mot konsumenter, ofta i form av mjuka informationsinstrument, medan andra riktas mot producenter och kan vara mer eller mindre omfattande (Pollex & Lenschow, 2019). Tidigare forskning har visat att allmänheten visar mer stöd för sådana styrmedel som innebär strikta regleringar riktade mot företag, jämfört med sådana som är riktade mot konsumenterna själva (Harring, 2016). Det saknas information om var europeiska företag ställer sig i den frågan.

2.3.1 EU:s system för handel med utsläppsrätter

EU:s utsläppshandel inleddes år 2005 och har sedan dess utvidgats och utvecklats fortlöpande. Idag involverar systemet omkring 13 000 industrier med stor klimatpåverkan och flygbolag som opererar mellan de berörda länderna. Reglerna som styr handelssystemet bygger på EU:s handelsdirektiv (2003/87/EC). Direktivet har införts i Sverige genom lagen (2004:1199) om handel med utsläppsrätter och förordningen (2004:1205) om handel med utsläppsrätter (Naturvårdsverket, 2020a). ETS omfattar energiintensiva industrisektorer, som exempelvis oljeraffinaderier, stålverk, produktion av järn, aluminium, metaller, cement, kalk, glas, papper, samt flygväsendet. Systemet fokuserar på utsläpp som kan mätas och rapporteras med precision; koldioxid, lustgas och perfluorkarboner. Sektorerna som är inkluderade täcker omkring 45 procent av alla EU:s utsläpp av växthusgaser (EU, 2020). Systemet begränsar

utsläppen genom att sätta en övre gräns för hur stora de totala utsläppen från företagen som ingår i systemet får vara. Reformeringen av handelssystemet inför handelsperioden 2021-2030 innebär en markant sänkning av utsläppstaket. 2019 infördes också marknadsstabilitetsreserven, en mekanism som ska undvika att stora överskott byggs upp. Den justerar utbudet av utsläppsrätter utifrån förutbestämda kriterier (Naturvårdsverket, 2020a).

ETS definierar alltså en fast koldioxidbudget för alla berörda företag. Priset för utsläppsrätter bestäms på auktioner och sekundära marknader. Teoretiskt sett säkerställer denna mekanism att det fördefinierade reduceringsmålet uppnås kostnadseffektivt (Hintermayer, 2020). Ett företag som släpper ut mindre än det antal utsläppsrätter som det förfogar över kan sälja överskottet till andra företag. Handeln tillåter flexibilitet som i sin tur tillåter att förändringen kan ske på ett så kostnadseffektivt sätt som möjligt. Systemet ämnar också att uppmuntra till investeringar i nya teknologier (EU, 2020).

2.4 Implementeringen av ETS

ETS har hittills implementerats i tre faser. De första faserna ansågs vara en lärandeprocess under vilken den nödvändiga infrastrukturen sattes upp (Dirix et al., 2015). Nu är den tredje fasen (2013-2020) i sitt slutskede. Implementeringen har uppmärksammats av forskningen, vilket har lett till omfattande litteratur som berör olika aspekter av systemet.

Det har funnits rädslor kring vilka negativa effekter styrmedel från EU-nivå potentiellt kan innebära, ofta i form av produktionsbegränsningar. Exempelvis fanns oro inför implementeringen av styrmedlet Environmental Tax Reform (ETR), men flertalet studier som undersökt effekten av styrmedlet visar på motsatsen; att implementeringen av ETR varit lönsam tack vare spillovereffekter (Barker et al. 2007; Costantini & Mazzanti, 2012). Det finns alltså potential för att väl designade klimatreglerande styrmedel kan innebära fördelar för såväl klimatpolitiken som för aktörerna på marknaden, samt att ekonomisk tillväxt och hållbar tillväxt kan gå hand i hand och inte behöver hamna i konflikt (Costantini & Mazzanti, 2012). EU:s system för handel med utsläppsrätter hade i början problem med design- och kontextuella frågor som ledde till försenad, eller till och med negativ, reduktion av utsläpp. Samtidigt har fördelningen av utsläppsrätter, problem med internationella krediter och mängden överskottstillägg resulterat i ett lågt koldioxidpris, vilket innebar att det inte skapades

incitament att minska utsläppen på varken lång eller kort sikt (De Perthuis & Trotignon, 2014; Dirix et al., 2015).

Kritiken som ETS mötte i början har alltså med instrumentets styrka att göra. Framförallt har det låga koldioxidpriset studerats. Löfgren et al. (2014) presenterar resultat som visar att införande av ETS inte verkar ha haft någon signifikant effekt på svenska företags investeringar i koldioxidreducerande åtgärder. Stora investeringar verkar snarare bero på företagets energieffektivitet i produktion och tidigare investeringar relaterade till miljö. Inte heller på små investeringar tycks ETS i sig ha haft någon signifikant effekt. En möjlig förklaring till resultatet är att ETS i början hade ett högt tak, vilket innebar lågt koldioxidpris. Det låga priset påverkar i sin tur incitamenten att investera i koldioxidreducerande åtgärder negativt. Författarna skriver också att vidare forskning behövs, med tanke på tidsramen för de stora investeringarna (Löfgren et al, 2014). Naturvårdsverket menar att det kan vara svårt att se trender i utsläpp, men det finns indikationer på att utsläppen hade varit ändå högre om handelssystemet inte hade funnits (Naturvårdsverket, 2020b). Sedan implementeringen har flera förslag på kompletterande styrmedel tagits fram för att bemöta problemet med låg prisnivå och på så vis öka instrumentets styrka. Många har implementerats, medan andra fortfarande diskuteras. Exempelvis diskuteras ”Carbon Price Floor”, ett instrument som skulle innebära ett minimipris för utsläppsrätter (Hintermayer, 2020). Ett annat instrument som diskuteras är Border Carbon Adjustment (BCA). BCA är ett instrument som ämnar bemöta globala utsläpp som finns i internationell handel och som inte omfattas av EU:s regleringar genom att sätta koldioxidskatt på importerade varor och tjänster (Sakai & Barret, 2016). Därigenom hanteras också risken för att koldioxidintensiv produktion migrerar ut ur en region som är hårt reglerad, något som kallas för koldioxidläckage (Barker et al. 2007).

En annan aspekt som är relevant att lyfta är huruvida konkurrenskraften riskeras. Konkurrenskraft och produktivitet är nyckelfaktorer i både ekonomisk tillväxt och i frågan om hållbarhet. Costantini och Mazzanti (2012) har genom att kategorisera sektorer efter teknikfokus kunnat bedöma systemets effektivitet. I den kategorin som motsvarar många av de sektorer som omfattas av ETS tycks miljöregleringar ha haft en hävstångseffekt för högre konkurrenskraft genom att stimulera effektivitetsförbättringar på produktionsnivå. Författarna understryker dock att mer forskning behövs för att kunna dra en slutsats om den verkliga effekten av ETS på konkurrensen bland EU-företag (Costantini & Mazzanti, 2012). Tidigare

forskning föreslår att regleringar utgör en av de tre kategorier av risker som företag står inför när det gäller klimatförändringar, tillsammans med fysiska och marknadsbaserade risker. De fysiska riskerna syftar på hur faktiska förändringar i klimatet, som torka eller storm, kan innebära risker för företag i form av resursbrist, skador och avbrott. Marknadsbaserade risker syftar på förändringar i marknaden som kan innebära att efterfrågan minskas. Reglerande styrmedel kan innebära högre operationskostnader, vilket också är en risk företagen behöver hantera (Sakhel, 2017). När effekterna av strängare klimatregleringar teoretiseras lyfter Costantini och Mazzanti (2012) två olika hypoteser. Å ena sidan kan kombinationen av miljöpolitik och privata eller offentliga innovationsstrategier leda till både ökad miljöeffektivitet och produktionsvinster, om policyn är väl utformad så att den stimulerar innovation (*Porter Hypothesis*) Å andra sidan kan regleringarna innebära negativa effekter för inhemska företag, i och med att högre produktionskostnader kan leda till att industrier flyttas till länder med relativt mildare miljöregleringar (*Pollution Haven Hypothesis*). Det finns dock studier som visar att implementering av ETS troligen inte korrelerar med koldioxidläckage eftersom det finns andra faktorer som kan främja lokal produktion (Barker et al., 2007).

Företag i sektorer som Europeiska kommissionen anser riskera koldioxidläckage kan undantas från det etablerade auktionssystemet genom utdelande av gratis utsläppsrätter. Utdelandet av gratis utsläppsrätter är inte kompatibelt med principen om att förorenaren ska betala (Polluter Pays Principle), som är en förordningsbunden grundsten i EU:s miljöpolitik, och därför var auktionssystemet som vuxit fram en betydelsefull förändring som ökade direktivets förenlighet med principen om att förorenaren ska betala. Det finns däremot som sagt fortfarande undantag i auktionssystemet (Kingston, 2020). Icke-statliga organisationer som övervakar system för handel med utsläppsrätter har kritiserat ETS för att ha främjat länder och företag med stora utsläppsintressen (Dirix et al., 2015). Bryant (2016) menar att ETS tillhandahåller mekanismer som bibehåller den ojämna fördelningen av utsläpp, och misslyckas därmed att skapa lika villkor. Dirix et al. (2015) visar att ETS inte uppfyller två kriterier för rättvisa: effektivitetskriteriet och kriteriet för fördelning av rättvis börda och därför inte kan betraktas som ett rättvist klimatpolitiskt verktyg, utan behöver stärkas för att nå sin potential. Dirix et al (2015) argumenterar för att EU:s ledare därmed agerat orättvist, då EU framstått som ovilliga att korrigera ETS brister.

3. Metod och material

I kapitel 3 presenteras och diskuteras den metod och det material som valts för att besvara uppsatsens frågeställning. Metod, urval, material och analyschema beskrivs, motiveras och diskuteras.

3.1 Forskningsdesign

Klimatförändringar och effektiviteten i åtgärder studeras ofta med kvantitativ metod (se exempelvis: Borghesi & Flori, 2018; Costantini & Mazzanti, 2012; Löfgren et al, 2014). Mina studieobjekt, företag som påverkas av ETS, är däremot svåra att ringa in i en kvantitativ studie, i synnerhet med tanke på uppsatsens tidsram. Syftet med studien är att undersöka företagets acceptans av styrmedlet, något som bäst framkommer i djupgående samtal med personer som är insatta i frågan. Därför har jag valt att genomföra en kvalitativ intervjustudie som strävar efter att förstå implementeringen av direktivet utifrån aktörernas egna perspektiv (Justesen & Mik-Meyer, 2011).

Intervjun var semistrukturerad och utgick från fyra huvudteman. Vissa frågor och följdfrågor var förberedda, men utrymme lämnades ändå för eventuella avvikelser och tillförandet av ny kunskap (Justesen & Mik-Meyer, 2011: sidan 46-48, 54). Frågorna var utformade för att täcka de fyra huvudteman som ingår i analyschemat och som sedermera också redovisas i resultatdelen: Styrmedlets design, dess konsekvenser, företagets samspel med andra aktörer och etiska aspekter. Ofta kunde respondentens svar täcka mer än en fråga och kunde även bidra med ytterligare infallsvinklar som jag inte hade förutsett. I vilken ordning frågorna ställdes anpassades efter samtalet för att undvika upprepning. Intervjupersonerna intervjuades vid ett tillfälle som spelades in. En intervju var 15 minuter lång och tre intervjuer var omkring 30-40 minuter långa. Intervjuerna hölls digitalt med hjälp av Zoom och Microsoft Teams, transkriberades och sammanfattades sedan tematiskt i memos. I varje memo inkluderades flertalet citat som underbygger sammanfattningarna.

3.2 Urval

Datansamlingen gjordes genom intervjumetod för att fånga in praktiker, attityder och acceptans. Fyra personer som jobbar på företag som är inkluderade i EU:S system för handel med utsläppsrätter deltog. Urvalet utgår ifrån centralitet, vilket innebär att respondenterna är

centralt placerade källor (Esaiasson et al., 2017: 284). I mitt fall innebär det att jag kontaktat företag och bett om att få tala med den person som är mest lämpad att svara på frågor som rör ETS-direktivet. För att få viss spridning kontaktades företag både från sektorer med stora utsläpp och sektorer med mindre utsläpp. De tre företagen är fall av utsläppare som omfattas av ETS, som i sin tur är ett fall av ett styrmedel som används för att uppmuntra aktörer att agera för det kollektiva intresset genom att minska sina utsläpp. Fallföretagen kan ses som representativa företag, men urvalet uppnår inte kraven för empirisk mättnad och därför kan inte insikterna från studien på egen hand generaliseras eller appliceras på andra fall (Esaiasson et al., 2017: sidan 167-168).

3.2 Material

Materialet består av fyra intervjuer med anställda från tre olika företag. Nedan beskrivs fallföretagen kort, med information från företagets egna hemsidor och från deltagarna i intervjustudien.

Preem

Preem är Sveriges största drivmedelsbolag med drygt 1500 anställda och två raffinaderier i Göteborg och Lysekil. Företaget köper in råolja och förnybara råvaror från hela världen, som sedan raffinerar och förädlas och slutligen säljs som drivmedel och andra produkter till såväl privatpersoner som företag. Preem skiljer sig från andra drivmedelsföretag i och med att verksamheten omfattar produktion, försäljning, distribution samt trading och varuförsäljning. Företaget förädlar och säljer bensin, diesel, eldningsolja och förnybara drivmedel till företag och privatpersoner och exporterar drygt två tredjedelar av produktionen (Preem, 2020).

Deltagare 1 i intervjustudien jobbar med Public Affairs på Preem. Den rollen innefattar lobbyverksamhet, politisk påverkan, samhällsrelationer och opinionsbildning. Deltagare 1 har arbetat för Preem i den rollen i två och ett halvt år.

Smurfit Kappa Piteå

Smurfit Kappa är ett företag som har 530 produktionsenheter i 21 länder i Europa och 12 länder i Amerika. Det globala huvudkontoret ligger i Dublin, och regionala huvudkontor finns i

Amsterdam och Miami (Smurfit Kappa, 2020a). Fabriken i Piteå är Europas största kraftlinerbruk. Kraftliner görs i huvudsak av träråvara och används för att tillverka högklassig wellpapp. Vid normal drift använder fabriken i Piteå inga fossila bränslen, eftersom man använder förbränning av restprodukter från produktionen som energikälla. 55 procent av den el fabriken förbrukar tillverkar man själv i egna turbiner (Smurfit Kappa, 2020b). Tillverkningskedjan är integrerad, vilket innebär att produktionsenheterna har tillgång till råvara från egna skogsområden och pappersbruk (Smurfit Kappa, 2020a).

Deltagaren från Smurfit Kappa Piteå har jobbat på företaget i 20 år och de senaste 10 åren med miljöfrågor: bland annat externa kontakter, hållbarhetsredovisning och ETS.

Boliden

Boliden är ett företag som omfattar både gruvverksamhet och smältverk och producerar basmetaller som zink, bly, koppar, nickel, guld och silver, men även andra produkter som exempelvis svavelsyra. Idag jobbar 5 800 människor för Boliden i Sverige, Finland, Norge och Irland (Boliden, 2020a). Boliden har få direkta utsläpp och är en elintensiv industri. Boliden främjar cirkulär ekonomi genom återvinning av batterier och restvaror från elektronik och genom att sträva efter att hitta nya metoder att skapa värde i sitt eget restmaterial (Boliden, 2020b).

Från Boliden har två personer deltagit i studien. I huvudsak är det deltagare 3 som innehar positionen Energy Vice President som deltagit, eftersom han arbetar med ETS på Boliden. Han är även engagerad i Eurometaux, en paraplyförening som representerar icke-järnmetallindustrins intressen jämt mot EU:s politiska beslutsfattare. Även deltagare 4, som är hållbarhetsdirektör på Boliden har deltagit.

3.4 Analysmetod

Analysen genomfördes i tre steg. Första steget var att sammanfatta intervjuerna i memos efter flera genomläsningar, där det meningsfulla innehållet lyftes fram, citat valdes ut och informationen sorterades utifrån mina kategorier. Andra steget var att i en strukturell redovisning av resultatet kartlägga svaren med hjälp av ett analyschema som bygger på tidigare forskning (Esaiasson, 2017: sidan 283). Slutligen analyseras resultatet i kapitel 5, med målet att identifiera generella teman.

Utifrån den tidigare forskning jag tagit del av har jag skapat ett analyschema som fungerar som teoretiskt verktyg. Eftersom ETS är ett exempel på ett styrmedel som används för att få aktörer att agera för den kollektiva förmånen har vissa lärdomar från kollektiv handlingsteori kunnat användas i utformandet av analyschemat, trots att teorins applicerbarhet på företag som aktörer inte är självklar. I huvudsak utgörs analyschemat av faktorer som hämtats från tidigare forskning på implementeringen av ETS och som förutspås vara av betydelse.

Aspekterna som anses vara relevanta för att förklara företags påverkan och acceptans av styrmedlet har operationaliserats genom att identifiera indikatorer som kan framkomma i intervjuerna (Esaiasson et al., 2017: 56-57). Frågor som berör instrumentets design och kompletterande styrmedel tjänade till att få en uppfattning om hur ETS påverkat respektive företag. Att behovet av en tredje part med kapacitet att tillhandahålla samordning blir mer nödvändig desto större gruppen är, som kollektiv handlingsteori förutspår, operationaliserades genom att ställa frågor om stimulering till investeringar, samt att låta fallföretagen ta ställning till om de tror att industrisektorn hade genomfört en liknande förändring utan att det bundits i EU-lag. Aspekten som handlar om förtroende mellan beslutsfattare och andra aktörer var också av intresse, och blev i den här studien mätbar genom att fråga fallföretagen om vilken tillit företagen har till EU samt frågor om man upplever att det finns en god kommunikation mellan företag och politik. Företagen fick ta ställning till debatten om huruvida man bör reglera producent eller konsument och tanken var att då också kunna utläsa företagets uppfattning om sitt eget ansvar. En del lärdomar från kollektiv handlingsteori har använts indirekt, som exempelvis i fråga om konkurrens. Frågor om vilka konsekvenser direktivet haft för företagets konkurrenskraft är relevanta för att det är något som företagen oundvikligt måste förhålla sig till. Det relaterar också indirekt till kollektiv handlingsteori i och med att EU:s system för handel

med utsläppsrätter kortsiktigt går emot aktörernas egenintresse att vara starka på marknaden eftersom systemet innebär kostnader som minskar företagens marginaler.

De aspekter som jag anser vara relevanta för de forskningsfrågor som studien ämnar söka svar på har delats in i fyra huvudteman: Instrumentets design, dess konsekvenser, företagens samspel med andra aktörer och etiska aspekter. Verktuget används sedan i analysen av resultatet. Målet har varit att ringa in svaret på frågan om hur företagen påverkas samt vilken acceptans de känner för ETS genom att undersöka de aspekter som jag tror förklarar påverkan och acceptans i det här området.

3.4.1 Analysschema

Tema	Aspekter
Design	<ul style="list-style-type: none"> • Instrumentets utformning • Fri tilldelning och koldioxidpriset • Kompletterande styrmedel
Konsekvenser	<ul style="list-style-type: none"> • Konkurrens • Stimulering av investeringar • De risker som regleringar innebär
Samspel med andra aktörer	<ul style="list-style-type: none"> • Förtroende mellan beslutsfattare och företag • Kommunikation
Etiska aspekter	<ul style="list-style-type: none"> • Rättvisa • Konsument/Producent

3.5 Metod- och materialdiskussion

Intervjumetodens styrka är att jag haft kontroll över svarssituationen. Jag kunde ställa komplexa frågor, be om förtydliganden samt erhålla utförliga svar på öppna frågor där intervjupersonen kunde lyfta de aspekter som var viktigast för det aktuella företaget (Esaiasson et al., 2017: sidan

243-244). Fallföretagen anses vara källor till information som gör det möjligt att ringa in insikter kring komplexiteten som ligger bakom acceptans av styrmedel, men bara i kombination med tidigare teorier och antaganden kan den här studien bidra till teoretisk generalisering. Jag hade ambitionen att uppnå ett starkare resultat genom att genomföra djupgående intervjuer med fler personer från minst fem olika företag, men många personer var otillgängliga eller avböjde av olika anledningar och urvalet har på så vis begränsats till tre företag. De intervjuer som genomfördes var däremot tillräckligt innehållsrika för att besvara forskningsfrågorna och kan därför anses vara tillfredsställande. Studien är inte nog omfattande för att fastställa verkliga slutsatser på egen hand, men fallföretagen ger tillgång till uppgifter som kan användas för att bekräfta eller nyansera tidigare forskning. Studien bidrar också till samhällsvetenskapen genom att belysa behovet av vidare forskning på området.

En svaghet som användandet av intervjumetoden i besvarandet av forskningsfrågan har är att metoden möjliggör tillrättalagda svar och viss partiskhet. Intervjupersonerna talade för sin egen räkning men också för sitt företag i och med att de deltog i sin yrkesroll, av den anledningen är det möjligt att deras egna värderingar och företagets position flyter samman. Upplysningar om position eller antal tjänsteår kan därför vara av betydelse för vilka svar jag fick och av den anledningen var det viktigt att det i min data framgår vem intervjupersonen är. Processen har också präglats starkt av användandet av olika digitala verktyg, då intervjuerna med nödvändighet genomfördes på distans. Å ena sidan var det något begränsande, i den mening att datainsamlingen blir direkt begränsad till det korta virala mötet. Å andra sidan har jag inte begränsat mig till företag i närområdet, utan tack vare digitala verktyg kunnat tala med personer som arbetar i Stockholm, Skåne och Norrbotten. Jag var medveten om nödvändigheten av att inte manipulera svaren genom att ställa riktade frågor och därför eftersträvades situationer där respondenten kunde tala fritt om ämnet, och på egen hand komma in på relaterade ämnen (Esaiasson, 2017: sida 243). I de två intervjuerna som genomfördes med videosamtal var det lättare än i de två intervjuer som genomfördes utan video, då samtalet kunde flyta på bättre när intervjuare och respondent kunde se varandra. I efterhand har jag också kommit till insikten att textanalys på positionsdokument och annat påverkansmaterial som europeiska paraplyföreningar publicerar på sina hemsidor hade kunnat vara lämpligt som komplement till de genomförda intervjuerna, då jag på så vis hade haft mer material att tillgå. Den insikten förminskar dock inte värdet av att ha kunnat använda den mångfacetterade intervjumetoden i informationsinhämtningen.

4. Resultat

Frågeställningen i uppsatsen är ”Hur påverkas företagen av ETS?” och ”Varför väljer företag att acceptera styrmedlet?” I kapitel 4 presenteras resultatet genom att systematiskt följa analys-schemat och presentera svaren i intervjuerna. I huvudsak är det svaren från deltagare 1 som arbetar för Preem, deltagare 2 som arbetar för Smurfit Kappa Piteå och deltagare 3 som arbetar för Boliden som presenteras, eftersom de är insatta i frågan om ETS. Dessa svar kompletteras med svar från deltagare 4 som arbetar med hållbarhetsfrågor på Boliden.

4.1 Design

Deltagare från samtliga företag tycker att systemet i grunden är bra, men lyfter ändå flera olika aspekter som har mer att önska. De olika fallföretagen ingår i olika sektorer och påverkas av systemet på olika sätt, vilket leder till att de har olika anledningar att tycka som de gör. Deltagare 1 tycker att regelverket är starkt och tydligt, konkurrensneutralt och premierar de som är duktigast på att minska sina utsläpp.

“Det är ett system som vi ändå är nöjda med, och så länge det omfattar oss och våra konkurrenter så är vi ganska nöjda med hur det ser ut, och hur det har utvecklats hittills.” (Deltagare 1, intervju 2020-12-07).

Deltagare 2 tycker att systemet förbättrats sedan man ändrat riktlinjer för tilldelningen, genom att fokusera på produktionsnivåer istället för utsläppsnivåer som är mer neutralt. Däremot lyfter deltagare 2 frågan om administrationsbörda, och menar att systemet, för ett företag som Smurfit Kappa, är mycket resurskrävande i fråga om administration i förhållande till deras utsläpp. Deltagare 3 säger att ETS i grunden är helt okej, däremot finns det stora problem med omkringliggande regelverk.

De kompletterande eller omkringliggande regelverken som kom på tal var inkluderandet av vägtransporter, reduktionsplikten, administration, marknadsstabilitetsreserven, marginalprissättning på el och indirekt kompensation samt spekulationer kring koldioxidtullar. Deltagare 1 ställer sig skeptisk till inkluderandet av vägtransporter, eftersom man från Preems håll inte tror att det skulle leda till de eftersträvade utsläppsminskningarna utan snarare underminera *reduktionsplikten*, som är ett styrmedel som sätter ett golv för hur stor inblandningen av förnybart ska vara, och ett styrmedel som Preem tycker är bra. Övriga

deltagare ser inte något direkt problem med inkluderandet av vägtransporter, förutom att det skulle innebära ännu en sektor i samma system och att det ökar riskerna för obalans gällande antal utsläppsrätter på marknaden och koldioxidpriset. Deltagare 2 efterlyser en förenkling i administrationen för de företag som redan fasat ut sin fossila förbränning. Deltagare 3 berättar att Boliden huvudsakligen använder fossilfri el, men på grund av *marginalprissättning* bestäms elpriset av fossilt producerad el. Eftersom Boliden är så kallad Pricetaker som inte själva kan höja priset på produkten betyder ökad kostnad i produktion minskad vinst för företaget. EU har skapat ett system för *indirekt kompensation* för att stötta industrier, men det är frivilligt för de olika länderna att anta eller inte och i Sverige har man valt att inte ge indirekt kompensation. Det innebär, menar deltagare 3, att om utsläppspriset går upp så kommer ett smältverk i Tyskland där elen är producerad med brunkol och industrin subventioners genom indirekt kompensation klara sig bättre än ett smältverk i Sverige som går på ren energi men som inte får kompensation.

Samtliga fallföretag visar förståelse och acceptans för att koldioxidpriset kommer öka, eftersom systemet brustit i inflytande när priset varit lågt. Deltagare 1 understryker att det är viktigt för Preem att regelverket fyller sin funktion:

”[...] om vi omfattas av ett regelverk som inte levererar, då blir det bara greenwash nånstans. Om vi säger att vi omfattas inte av det där, för vi tillhör ETS och då får vi göra som vi vill inom ETS, då måste ju ETS funka. Funkar inte ETS, alltså, minskar inte utsläppen, då är det ju ett tomt argument” (Deltagare 1, intervju 2020-12-07).

Deltagare 1 menar att Preem inte är motståndare till ett ökat pris, men hade gärna sett att koldioxidprisets utveckling utformas så att det skapas en tydlighet över tid. Deltagare 2 och 3 menar båda att koldioxidpriset inte har stor betydelse, eftersom de inte har så stora egna utsläpp. Deltagare 3 återkommer till marginalprissättningen, eftersom det är den indirekta påverkan som är central för Boliden:

“Kan du eliminera marginalprissättningen, då är vi fine. Men om vi ska leva med marginalprissättningen, och höga utsläppshandelspriser, så kommer det få förödande effekter i det längre perspektivet.” (Deltagare 3, intervju 2020-12-10).

4.2 Konsekvenser

Deltagare 1 menar att Preem och några av deras konkurrenter har vunnit på implementerandet av ETS, tack vare att de under en lång tid fört ett ambitiöst och strukturerat effektivitetsarbete, som både förberett dem för omställningarna som krävs och som möjliggör att de kan få fri tilldelning. Andra aktörer i samma sits, som inte gjort samma ansträngningar, har förlorat på det.

“Vi kan idag se en ganska tydlig raffinaderi-utslagning i Europa, för att konkurrensen är så pass hög. De som slås ut är de som är ineffektiva, som har höga kostnader, och som inte har exempelvis fri tilldelning och måste köpa sina utsläppsrätter. Så det är en win-loss. Men för samhälle och för oss som aktör så är det en win-win.” (Deltagare 1, intervju 2020-12-07).

Preem är en aktör på världsmarknaden och de riskerar att förlora marknadsandelar till raffinaderier som kan profitera på att producera sina drivmedel på ett sätt som är billigare och mer skadligt för miljön. Boliden konkurrerar också på världsmarknaden med aktörer som inte omfattas av samma regelverk. Deltagare 3 berättar att Boliden tappat i konkurrens för att de har mer utgifter än vad deras konkurrenter har. Två viktiga skillnader finns mellan Preem och Bolidens situation. Boliden har låga direkta utsläpp och de kan inte själva höja priset på sin produkt. Om Preem och deras konkurrenter får högre produktionskostnader så blir den enda effekten att priset ökar på produkten, till vilken efterfrågan bibehålls och produkten säljs ändå.

Deltagare från samtliga fallföretag erkänner att ETS till viss del stimulerat till investeringar i effektivitetsförbättringar och innovation, men menar också att andra faktorer väger in. Deltagare 1 lyfter andra faktorer som svenska regleringar och att man sett att det är billigare att producera effektivt. Vissa projekt, som koldioxidsinfångning och lagring, är däremot direkt motiverade ur ett ETS-perspektiv och det är inte alls säkert att alla investeringar som man ser idag hade genomförts om inte systemet funnits på plats. Deltagare 1 tror också att det under den kommande handelsperioden och fram till 2030 kommer ske stora förändringar på grund av att systemet nu skärps till. Även för Preem som ligger i framkant med effektivitetsarbete så kommer ETS spela en stor roll, i synnerhet om koldioxidspriset ökar samtidigt som fri tilldelning avskaffas. Deltagare 3 menar att ETS kan underlätta i beslut om eliminering av fossil användning. Deltagare 2 tror att utfasningen av fossila bränslen som företaget gjort framför allt

beror på att kunderna frågade efter det, men att det i sin tur kanske beror på att EU:s system för utsläppsrätter finns:

”Om de som köper en låda av oss vill ha den CO2 neutral förpackning, då jobbar man ju efter det. Att de vill ha det, det är väl för att systemet finns, så visst!” (Deltagare 2, intervju 2020-12-10).

De risker som företagen står inför i relation till ETS berör efterfrågan, utfasning av fri tillgång och koldioxidprisets utveckling. Deltagare 2 lyfter också en oro för att en av konsekvenserna av dessa kan vara att fabriker flyttas från Europa. Både deltagare 1 och 3 menar att efterfrågan på koldioxidneutrala produkter är avgörande för företagets framtid. Deltagare 1 säger att det innebär ett riskmoment för företaget om reduktionsplikten undermineras, just för att det skulle försvåra deras prognos kring förnybar produktion och efterfrågan. För att produkterna ska säljas så måste en marknad skapas, och Preem har sett att reduktionsplikten har haft den funktionen. Även deltagare 4 är inne på samma linje när hon säger att om de ska investera flera miljarder kronor i att göra en ny anläggning så måste de veta att de kan sälja produkterna, vilket medför att myndigheterna är tvungna att stödja dem med rätt lagstiftning. Deltagare 3 säger att man kan jobba med att lagstifta fram efterfrågan genom att exempelvis kräva det i offentlig upphandling, och att företaget kommer försöka möta de kraven, men att världsmarknaden är något som inte berörs av det.

”Däremot så är det väl.. om vi säger såhär att befolkningen i världen, eller i alla fall delar av befolkningen, kommer värdesätta detta, så kan det ju bli så att en ren produkt har ett större värde än en icke-ren produkt. Så är det ju inte idag. Men det kan ju bli så. Då kan ju vi, möjligtvis, kanske ligga lite före där, eventuellt. [...] Men vi måste överleva för att få uppleva det.” (Deltagare 3, intervju 2020-12-10).

Utfasningen av fri tilldelning innebär också en risk för företagen. Samtliga fallföretag har fått fri tilldelning, vilket gör att de knappt, eller inte alls, varit tvungna att köpa utsläppsrätter. Deltagare 2 säger att fabriken hade kunnat köpa de utsläppsrätter de behöver, så en eventuell utfasning av systemet med fri tilldelning skulle inte vara ett problem för dem. Deltagare 3 säger att Bolidens direkta utsläpp är av den arten att de kan elimineras. Om företaget skulle få ökade kostnader i och med justeringar i utsläppshandelssystemet så skulle det bara underlätta beslut

att eliminera de fossila utsläppen. Deltagare 1 menar att den fria tilldelningen är absolut nödvändig för Preem och hela deras bransch i och med att de ändå har så höga direkta utsläpp. Både deltagare 1 och 3 är tydliga med att det är viktigt att utfasningen sker på ett hanterbart sätt, annars kommer vissa företag inte kunna finnas kvar.

“Vi vet ju om att det finns ett politiskt intresse att fasa ut fri tilldelning till 2030. Det tycker vi är bra, så länge man får till ett regelverk som kompletterar det på ett bra sätt, och att utfasningen sker på ett hanterbart sätt. Det kommer ju ändå innebära kostnader [...]. Skulle man fasa ut det i en takt som är väldigt snabb, då skulle det ju innebära att egentligen hela Preems vinst reduceras ner till noll och går till minus, och det skulle ju då innebära att vi inte kan finnas kvar. Så att ska en sån utfasning ske så måste det ske strukturerat och försiktigt, och mötas med någonting annat” (Deltagare 1, intervju 2020-12-07)

Deltagare 3 berättar om hur omställningsprocessen är olika i olika sektorer. Ifall produktionsenheter läggs ner för att elpriset är för högt, då har det ingenting med omställningar att göra. Om företag stängs ner för att de förlorar fri tilldelning, då är det för att man inte hunnit ställa om. Omställningen är olika tidskrävande för olika sektorer. Resultatet av att påskynda prishöjningen av utsläppsrätterna blir att produktion trycks ut från Europa och efterfrågan finns kvar, vilket innebär att det totala klimatet i världen försämras eftersom produkterna kommer komma utifrån. Deltagare 3 tycker att det är viktigt att vårda det man har i Europa. Det kan vara bra med push, men det är dåligt med piska.

“Det är det jag har sagt då, i flera andra sammanhang, att vi har inte olika målbilder. Alla har samma målbild, det är jag helt övertygad om, nu gäller det bara att fixa vägen dit. Men att straffa ut oss med högre kostnader, det kommer inte lösa problemet. Eller jo, det kan lösa det så att vi finns inte kvar. Det är liksom konsekvensen då. Och jag tror inte det är tanken.” (Deltagare 3, intervju 2020-12-10).

4.3 Samspel med andra aktörer

Förtroendet till beslutsfattare skiljer sig mellan de tre fallföretagen. Det är möjligt att det beror på att deltagarnas förutsättningar för att svara på frågor som berör denna aspekt skiljer sig ganska mycket på grund av att de har olika roller i sina företag.

Deltagare 1 menar att företaget har stor tilltro till att EU försöker ta fram regelverk som är konkurrensneutrala. Eftersom Preem är ett europeiskt bolag i termer om hur de handlar med sina produkter och råvaror så är det viktigt för dem med regelverk på så hög juridisk nivå som möjligt. De känner också stort förtroende för Naturvårdsverket och är övertygade om att de gör ett bra jobb och är restriktiva i utdelningen av fri tillgång. Deltagare 2 har också en god inställning till Naturvårdsverket och menar att den kritik som man har inte riktas mot dem, utan mot EU. Kritiken bygger på att de är vana vid att myndigheterna i Sverige kan lita på vad de gör, och därför upplever de att de förordningar som kommer från EU är för detaljerade och kontrollerade, vilket lett till att administrationen tar mycket resurser. Deltagare 2 berättar också att branschorganisationen har representanter i Bryssel, men kan inte svara för dem. Deltagare 3 säger att förtroende för politiker saknas helt, på grund av avsaknaden av kompetens att driva omställningen och bristande dialog.

“Man drivs av illusioner och en massa konstiga uttalanden, men det finns liksom ingen reell bakgrund där. Det saknar vi, och det tycker vi är synd. För vi tror att med bra dialog med politikerna och förståelse för varandra så hade vi kunnat göra detta på halva tiden” (Deltagare 3, intervju 2020-12-10).

När det gäller kommunikation med andra bolag säger samtliga deltagare att det är viktigt. Deltagare 1 säger att det är helt nödvändigt och Preem har ett strukturerat nätverkssamarbete som tar fram positioner och material för att kunna påverka så mycket som möjligt. Deltagare 2 menar att det är en del av skogsindustrins arbetsätt att samarbeta och dela med sig. I linje med detta berättar deltagare 4 att Boliden har mycket kommunikation med andra företag.

”Vi har ju många nätverk, både nationella och inom EU då, så det är väldigt viktigt skulle jag säga. Vi måste ju lära av varandra, det är så mycket nya frågor som kommer, så det är jätteviktigt att vi stämmer av vad andra bolag gör och vi försöker ju gemensamt lösa de stora utmaningarna vi står inför.” (Deltagare 4, intervju 2020-12-09)

4.4 Etiska aspekter

Huruvida ETS är rättvist eller inte är en omfattande diskussion. Fallföretagen lyfter några olika vinklar på den frågan. Både deltagare 2 och deltagare 4 lyfter nationella förutsättningar i form av geografiska faktorer. Exempelvis lyfter deltagare 2 frågan om kallt vatten som inte är en bristvara i Sverige, men som andra länder har anledning att reglera.

Både deltagare 1 och deltagare 2 diskuterar systemet med fri tillgång ur ett rättviseperspektiv. Deltagare 1 menar att det är ett trubbigt system med långa tidshorisonter, men ändå en konstruktiv lösning på ett system med många utmaningar. Fri tillgång kan ses som ett kvitto på att man gjort något rätt, vilket Preem tycker är bra. På så sätt är systemet ändå relativt rättvist. I samma linje säger deltagare 2 att det blivit mer rättvist sedan man börjat ta hänsyn till produktionsnivåer istället för utsläppsnivåer för att det på så vis blivit mer neutralt. Därtill säger deltagare 2 att det hade varit ändå bättre om man hade kunnat dela upp branscherna mer, eftersom variationen mellan olika sektorer är stor.

Avslutningsvis ställdes även frågor om vad deltagarna har för uppfattning om huruvida styrmedel bör riktas mot konsumenter eller producenter. Deltagare 4 menar att det är inte antingen eller, utan problemen måste lösas gemensamt. Deltagare 2 lyfter ett tydligt exempel på hur konsument och producent är sammankopplade genom att berätta att plastinnehållet i det material de använder är ett problem Smurfit Kappa inte själva kan råda bot på. För att företaget ska minska sina utsläpp är det därför viktigt med sopsortering och att informera om plastens koppling till koldioxid.

”Då är det jättebra när det blir en sån debatt i media om det, när man verkligen får se att: ja men genom att minska plast-andelen i det brännbara avfallet så kan vi göra mycket mer [...]. Det är klart att det skulle ge jättemycket effekt om vi blir bättre på att sortera våra sopor.” (Deltagare 2, intervju 2020-12-10).

Deltagare 1 ser att konsumentensida kan drivas av prismekanismer som exempelvis lägre beskattning på förnybart. Däremot är konsumenten enligt Preems kunskap om marknaden sällan flexibel i sin drivmedelskonsumtion och därför är man skeptisk till exempelvis informationsinstrumentet *Miljöinformation på pump*. Konsumenten tankar när det behövs, på

den station som finns tillgänglig, så av den anledningen tror man inte att ett sådant instrument skulle vara effektivt.

“Då tror i alla fall jag, och Preem, att det är bättre att satsa på branschöverskrivande omställning. Att nu gör vi den här resan tillsammans. Då handlar det inte om att vara först och bäst, utan om att ställa om från en fossil ekonomi till en förnybar ekonomi. Det är större än bara enstaka tankställen eller bara enstaka länder, utan det handlar om att göra något stort. Ju större desto bättre” (Deltagare 1, intervju 2020-12-07).

5. Analys

För att svara på uppsatsens frågeställningar ”Hur påverkas företag av EU ETS” och ”Varför väljer företag att acceptera styrmedlet?” analyseras resultatet med hjälp av det förberedda analys-schemat. Fyra huvudteman analyseras: Instrumentets design, dess konsekvenser, företagets samspel med andra aktörer och etiska aspekter. Genom att analysera företagets inställning till de utvalda aspekterna vill jag ringa in svaret på frågan om hur företagen påverkas samt vilken acceptans de visar för ETS.

Det står klart att de tre fallföretagen har helt olika förutsättningar för att hantera ETS. De tre fallföretagen använder olika material och olika energikällor för att driva sina processer och det gör att de har helt olika mängd direkta utsläpp. Samtliga deltagare tycker att systemet i grunden är bra, men har tydliga önskemål om hur designen av instrumentet ska utvecklas vidare. Vikten av att utfasningen av fri tilldelning sker på ett hanterbart sätt klarlades. Företagen vars omställning är mer tidskrävande behöver en långsiktighet, eftersom de tror att en snabb avveckling av fri tillgång inte skulle skynda på processerna, utan snarare leda till att verksamheten läggs ner. Det låga koldioxidpriset kritiserades både i forskningen (se: De Perthuis & Trotignon, 2014; Dirix et al., 2015) och från fallföretagens håll för att inte skapa incitament för omställning. Ändå har de tre fallföretagen investerat i åtgärder som delvis motiverats av utsläppshandelssystemets närvaro. Trots att koldioxidpriset inte har varit av central betydelse för företagen ännu, så är det möjligt att vetskapen om hur systemet ska utvecklas varit en bidragande faktor till omställningar. Löfgren et al. (2014) visade på att det inte fanns någon signifikant påverkan på investeringar, medan resultatet av den här intervjustudien visar att det delvis haft en påverkan. Möjliga förklaringar till att resultaten skiljer sig är dels tidsperspektivet; i och med att Löfgrens studie genomfördes för sex år sedan, och likaså metoden; då intervjustudien tillåter mer implicit information. Samtliga fallföretag är svenska och menar på att det delvis är svensk lagstiftning som påverkat dem och därför är det möjligt att en liknande studie på företag i andra länder skulle visa ett annat resultat.

Något som blev centralt i intervjuerna är kompletterande styrmedel. Instrumentets grundläggande design tycks vara accepterad, men deltagare från samtliga företag hade åsikter om hur det utvecklats och olika kompletteringar som gjorts och ska göras. Costantini och Mazzanti (2012) lyfte att instrumentets design är viktig för vilka konsekvenser

implementeringen får för företagen och den här studiens resultat bekräftar det, men belyser också att kompletterande styrmedel med indirekt påverkan kan ha avgörande inflytande.

ETS har haft olika påverkan på de olika fallföretagens konkurrenskraft, något som tycks bero på deras förutsättningar för implementeringen av ETS. Från Preems håll menar man att så länge direktivet omfattar dem och deras konkurrenter så har Preem snarare vunnit i konkurrens tack vare de omställningar man gjort, eftersom systemet premierar de som gör bäst ifrån sig. Då syftar man på den inomeuropeiska verksamheten. Det vill säga att deltagare 1:s uttalanden tycks stödja Costantini och Mazzanti (2012) resultat som visade att ETS tycks ha haft en hävstångseffekt för högre konkurrenskraft genom att stimulera effektivitetsförbättringar på produktionsnivå. Mitt resultat kan alltså stödja Porterhypotesen som föreslår att kombinationen av miljöpolitik och privata och offentliga innovationsstrategier kan leda till både ökad miljöeffektivitet och produktionsvinster. Däremot visar mitt resultat att det finns ett behov av att nyansera implementeringen av ETS inte bara utifrån energiintensitet, som Costantini och Mazzanti (2012) gjort, utan också efter energikälla. Ett företag som Boliden premieras inte av systemet på samma sätt, trots att de ställt om och nu använder el som huvudsaklig energikälla. De höga elpriserna som uppstår genom andra mekanismer har en indirekt påverkan som man inte själva kan åtgärda. Boliden ser därför att deras marginaler sänks i jämförelse med deras konkurrenter utanför Europa.

Det är tydligt att fallföretagen framförallt förhåller sig till de marknadsbaserade riskerna, som är en av de tre riskkategorier som bland annat Sakhel (2017) redogjort för. Skapandet av en marknad för förnybara produkter tycks vara en avgörande faktor för fallföretagens fortsatta verksamhet, eftersom företagen är beroende av efterfrågan. Företagens egenintresse ligger i att tjäna pengar på de produkter de säljer och om det inte finns en marknad för koldioxidneutrala produkter så går investeringar i omställningen emot företagens egenintresse. Det tyder på att det, precis som kollektiv handlingsteori förutspår, finns ett behov av en extern auktoritet bestämmer lämpliga åtgärder, binder dem i lag och övervakar resultaten för att omställningen ska genomföras (Ostrom, 2010). Däremot tillkommer i den här studien dimensionen *företagens överlevnad*. Den externa auktoriteten måste också säkerställa att åtgärderna är genomförbara utan att drabba aktörerna för hårt ekonomiskt, då en möjlig konsekvens är att företaget läggs ner istället för att ställa om. I och med att produkten fortfarande efterfrågas skulle det då leda till att den produceras av andra som inte omfattas av regelverket. Koldioxidutsläppen skulle då

förflyttas, men inte minska. Fallföretagen lyfter därmed risken för koldioxidläckage på ett spekulativt plan, men har inte själva drabbats av sådana effekter.

Det framkommer i den här studien att samspel med andra aktörer är viktigt för företagen. Kollektiv handlingsteori föreslår att kommunikation med andra aktörer ökar viljan att samarbeta (Jagers et al, 2019). Den här studiens resultat visar att samarbete är nödvändigt för företagen och att de hjälps åt; dels för att lära sig av varandra, samt för att kunna påverka politiken. När det kommer till fallföretagens samspel med EU skiljer sig respondenternas svar markant och man syftar på olika aspekter, vilket troligen beror på respondenternas personliga inblandning i samspelet med EU. En deltagare uttryckte att det finns ett förtroende för att EU eftersträvar ett konkurrensneutralt system. En deltagare sa att det saknas förtroende i relation till att administrationen blivit mer omfattande och kontrollerande, något som tyder på att EU inte tycks kunna lita på vad företagen gör. Den deltagare som hade närmast kontakt med EU berättade att det saknas dialog och ömsesidigt förtroende och att man med bättre dialog hade kunnat utforma systemet bättre och på kortare tid. Det sistnämnda ställningstagandet går i linje med forskning som utgår från teorin om kollektiv handling. Ostrom (2010) menar att man bör erkänna vikten av förtroende och ömsesidighet mellan beslutsfattare, tjänstemän och befolkning, eftersom resultatet av en policy beror mycket på om befolkningen anser att den är rättvis och effektiv. Om befolkningen, eller i det här fallet företagen, själva tycker att policyn är legitim blir kostnaderna för verkställande mycket lägre.

I den här studien angav två av deltagarna att det uppfattas som legitimt att de som gör bäst ifrån sig premieras och att systemet är relativt neutralt, vilket kan tolkas som att systemet uppfattas som rättvist. Däremot så lyftes andra aspekter som kan rymmas inom rättvisediskussionen och som tyder på att det ändå finns brister. En tolkning av uttalandena kan vara att man inte tycker att det är helt rättvist att länder med helt olika förutsättningar ändå behöver följa samma regler. Inom begreppet förutsättningar ingår geografiska faktorer som exempelvis tillgången på kallt vatten, hur elen produceras som sedan påverkar elpriset, inhemska lagar, och så vidare. Tidigare forskning som undersökt ETS ur rättvisesynpunkt menar att auktionssystemet som vuxit fram har gjort direktivet mer rättvist. De tre fallföretagen i den här studien får dock alla fri tilldelning och studiens resultat visar därmed att ETS fortsatt tillhandahåller de mekanismer som gör att företag kan undantas auktionssystemet samt att det därför fortsatt finns brister i det klimatpolitiska verktyget i termer av rättvisa (Dirix et al. 2015; Bryant, 2016). Ingen av

deltagarna nämnde dock den parametern i intervjusituationen, vilket tyder på att det inte är avgörande för dem när det gäller deras acceptans för direktivet.

Frågan om huruvida styrmedel bör riktas mot konsumenter eller producenter togs med dels för att undersöka hur företagen såg på sitt eget ansvar samt för att öka förståelsen för regleringars komplexitet. Tidigare forskning har visat att allmänheten visar mer stöd för strikta regleringar som riktas mot företag än sådana som riktas mot konsumenterna själva (Harring, 2016). Deltagare från alla tre fallföretag tyckte att det är bra med styrmedel som riktas mot dem själva som producenter, även om det framkom att det ena inte utesluter det andra. Fallföretagen tycks se att regleringar mot företag kan vara effektfulla, men flera deltagare nämnde att både producent och konsument är viktiga. Styrmedel som riktas mot konsumenter kan hjälpa företagen att minska sina egna utsläpp, som i fallet med plast i brännbart avfall, eller genom att skapa en marknad för fossilfria produkter. Kingston (2020) skriver att direktivet brister i sin kompatibilitet med principen om att förorenaren ska betala i och med utdelandet av gratis utsläppsrätter. En nyansering till Kingstons (2020) argumentation kring principen om att förorenaren ska betala kan vara att det i vissa fall är konsumenten som förorenar, men företagen som får betala en avgift. I andra fall behövs regleringar på konsumentens sida som exempelvis prismsmekanismer för att skapa en marknad för företagens förnybara produkter.

6. Slutdiskussion

Den första forskningsfrågan var *Hur påverkas företag av EU ETS??* Fallföretag från olika sektorer lyfter olika perspektiv på hur ETS påverkat dem, vilket tycks bero på variationen av förutsättningar för implementeringen av systemet. Än så länge har alla tre fallföretag haft fri tilldelning och därför inte haft behov av att köpa några större mängder utsläppsrätter. De ekonomiska konsekvenser som tas upp är därför indirekt eller delvis kopplade till ETS. En indirekt påverkan som anses vara problematisk är att fossilt producerad el är prissättande. En positiv konsekvens av hållbarhetsomställningarna, som delvis har motiverats av ETS, är investeringar och effektivitetsförbättringar i produktion. Det framgår i resultatet att omställningarna är olika tidskrävande i olika sektorer.

Den andra forskningsfrågan var *Varför väljer företagen att acceptera styrmedlet ETS?* Sammanlagt är min tolkning av resultatet att företagen accepterar styrmedlet ETS först och främst för att alla är eniga om att användningen av fossila bränslen inte har någon plats i det framtida hållbara samhället som eftersträvas; därför behövs det en omställning. Fallföretagen tycker att systemet i grunden är en bra metod för att främja den omställningen och det finns förhoppningar om att det kommer ha ändå större effekt i framtiden. Även om ETS anses vara ett bra system i grunden finns en del orättvisor som gör att systemet kan tyckas brista i legitimitet. Orättvisorna som kommit fram i den här studien är framför allt kopplade till nationella förutsättningar. Det finns också omkringliggande regelverk som företagen vill se förändringar på, men för ETS per se visar fallföretagen acceptans. Ett argument till varför företagen accepterar styrmedlet är att det uppmuntrar till omställning genom att premiera de som gjort bäst ifrån sig ur hållbarhetssynpunkt. Ett annat argument är att det gäller samtliga aktörer i en sektor, vilket gör systemet relativt konkurrensneutralt. Det argumentet håller dock bara när det gäller den inomeuropeiska marknaden. För att direktivet ska uppfattas som mer legitimt av företagen behövs ökad dialog mellan företag och politik, för förbättrad ömsesidig förståelse av vilka behov och problem som uppstår i implementeringen av policyn. Det bör också finnas en långsiktighet i omställningen som tar hänsyn till företagens behov av att kunna förutse efterfrågan.

Några av de frågeställningar som politiker, forskare och andra intressenter kan ta med sig från den här uppsatsen är följande:

- Kan inkluderandet av fler sektorer i samma system underminera andra styrmedels funktion?
- Ska det vara möjligt för företag som eliminerat sina direkta fossila utsläpp att undantas från systemet för att minska på den administrativa bördan?
- Ska fossilt producerad el sätta elpriset som också gäller fossilfritt producerad el?
- Hur ska man fasa ut fri tilldelning på ett sätt som är hållbart för alla industrier, även de vars förutsättningar gör att omställningen tar längre tid?

Den här studien har undersökt implementeringen av EU direktivet ETS genom att intervjua tre företag som omfattas av direktivet. Den inhämtade kunskapen bidrar till ökad förståelse för implementering av ETS i industrin genom att lyfta företagens perspektiv, men mer omfattande forskning behövs för att kunna dra verkliga slutsatser. Då de olika fallföretagens förutsättningar skiljer sig mycket, skulle framtida forskning å ena sidan kunna rikta in sig på en specifik sektor för att få ett tydligare resultat. Å andra sidan vore det intressant att göra en mer omfattande undersökning som kan kartlägga direktivets totala inflytande. Genom att intervjua representanter från branschorganisationer eller paraplyföreningar skulle man kunna identifiera sektorspecifika attityder och sammanställa generella trender i fråga om acceptans.

Referenslista

Barker, Terry, et al.. "Carbon Leakage from Unilateral Environmental Tax Reforms in Europe, 1995–2005". *Energy Policy*, vol. 35, nr 12, december 2007, s. 6281–92. ScienceDirect, doi:10.1016/j.enpol.2007.06.021.

Boliden 2020a: Boliden – Metals for modern life. <https://www.boliden.com/>. Åtkomstdatum 2 december 2020.

Boliden, 2020b: Largest electronic material recycler in the world - Boliden. <https://www.boliden.com/sustainability/case-studies/largest-electronic-material-recycler-in-the-world>. Åtkomstdatum 2 december 2020.

Borghesi, Simone, och Flori, Andrea. "EU ETS Facets in the Net: Structure and Evolution of the EU ETS Network". *Energy Economics*, vol. 75, september 2018, s. 602–35. ScienceDirect, doi:10.1016/j.eneco.2018.08.026

Bryant, Gareth. "Creating a Level Playing Field? The Concentration and Centralisation of Emissions in the European Union Emissions Trading System". *Energy Policy*, vol. 99, december 2016, s. 308–18. ScienceDirect, doi:10.1016/j.enpol.2016.06.007.

Costantini, Valeria, och Mazzanti, Massimiliano. "On the Green and Innovative Side of Trade Competitiveness? The Impact of Environmental Policies and Innovation on EU Exports". *Research Policy*, vol. 41, nr 1, februari 2012, s. 132–53. ScienceDirect, doi:10.1016/j.respol.2011.08.004.

Davidovic, Dragana, och Haring, Niklas. "Exploring the Cross-National Variation in Public Support for Climate Policies in Europe: The Role of Quality of Government and Trust". *Energy Research & Social Science*, vol. 70, december 2020, s. 101785. ScienceDirect, doi:10.1016/j.erss.2020.101785.

de Perthuis, Christian, och Trotignon, Raphael. "Governance of CO2 Markets: Lessons from the EU ETS". *Energy Policy*, vol. 75, december 2014, s. 100–06. ScienceDirect, doi:10.1016/j.enpol.2014.05.033.

Dirix, Jo, et al.. "Is the EU ETS a Just Climate Policy?" *New Political Economy*, vol. 20, nr 5, september 2015, s. 702–24. Taylor and Francis+NEJM, doi:10.1080/13563467.2014.999758.

EU, 2020: Anonymous. "EU Emissions Trading System (EU ETS)". *Climate Action - European Commission*, 23 november 2016, https://ec.europa.eu/clima/policies/ets_en. Åtkomstdatum 15 december 2020.

Haring, Niklas. "Reward or Punish? Understanding Preferences toward Economic or Regulatory Instruments in a Cross-National Perspective". *Political Studies*, vol. 64, nr 3, oktober 2016, s. 573–92. DOI.org (Crossref), doi:10.1111/1467-9248.12209.

Hintermayer, Martin. "A Carbon Price Floor in the Reformed EU ETS: Design Matters!" *Energy Policy*, vol. 147, december 2020, s. 111905. DOI.org (Crossref), doi:10.1016/j.enpol.2020.111905.

Jagers, Sverker C., et al.. "On the Preconditions for Large-Scale Collective Action". *Ambio*, vol. 49, nr 7, juli 2020, s. 1282–96. DOI.org (Crossref), doi:10.1007/s13280-019-01284-w.

Kingston, Suzanne. "The Polluter Pays Principle in EU Climate Law: An Effective Tool before the Courts?" *Climate Law*, vol. 10, nr 1, mars 2020, s. 1–27. brill.com, doi:10.1163/18786561-01001001.

Löfgren, Åsa, et al.. "Why the EU ETS needs reforming: an empirical analysis of the impact on company investments". *Climate Policy*, vol. 14, nr 5, september 2014, s. 537–58. Taylor and Francis+NEJM, doi:10.1080/14693062.2014.86480.

Naturvårdsverket 2020a: "Utsläppsrätter - om utsläppshandel". Naturvårdsverket, <https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Utslappshandel/>. Åtkomstdatum 15 december 2020.

Naturvårdsverket 2020b: "Statistik och uppföljning". Naturvårdsverket, <https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Utslappshandel/Resultat-och-uppfoljning/>. Åtkomstdatum 01 januari 2021.

Ostrom, Elinor. "Polycentric Systems for Coping with Collective Action and Global Environmental Change". *Global Environmental Change*, vol. 20, nr 4, oktober 2010, s. 550–57. ScienceDirect, doi:10.1016/j.gloenvcha.2010.07.004.

Pollex, Jan, och Lenschow, Andrea. "Many faces of dismantling: hiding policy change in non-legislative acts in EU environmental policy". *Journal of European Public Policy*, vol. 27, nr 1, januari 2020, s. 20–40. Taylor and Francis+NEJM, doi:10.1080/13501763.2019.1574869.

Preem, 2020: "Preem i korthet". Preem.se, <https://www.preem.se/om-preem/om-oss/preem-i-korthet/> Åtkomstdatum 31 november 2020.

Sakai, Marco, och Barrett, John. "Border Carbon Adjustments: Addressing Emissions Embodied in Trade". *Energy Policy*, vol. 92, maj 2016, s. 102–10. www.sciencedirect.com, doi:10.1016/j.enpol.2016.01.038.

Sakhel, Alice. "Corporate Climate Risk Management: Are European Companies Prepared?" *Journal of Cleaner Production*, vol. 165, november 2017, s. 103–18. DOI.org (Crossref), doi:10.1016/j.jclepro.2017.07.056.

Smurfit Kappa, 2020a: Vår historia. <https://www.smurfitkappa.com/se/about/our-history>. Åtkomstdatum 27 december 2020.

Smurfit Kappa, 2020b: Smurfit Kappa Piteå. <https://www.smurfitkappa.com/se/locations/sweden/smurfit-kappa-pitea-mill>. Åtkomstdatum 31 november 2020.

Bilaga 1: Intervjuguide

- Skulle du kunna börja med att berätta lite om din personliga bakgrund?
 - Vad är din position på företaget?
 - Hur länge har du haft den positionen?
 - Hur kommer det sig att du har det jobbet? Bakgrund/Studier.
- Hur skulle du beskriva företaget du jobbar på?
 - Hur länge har företaget omfattats av direktivet?
 - Vad tycker man om att EU implementerar den här typen av styrmedel?
- Inför omställningen, hur spekulerade man kring vad systemet med utsläppsrätter skulle innebära? Fanns det någon oro?
- Tycker företaget att det är ett bra eller dåligt system?
 - Vilka förändringar skulle göra er mer positivt inställda till systemet?
 - Föredrar man andra styrmedel?
 - Vilken typ i av styrning? Av vem?
 - Vad tycker man om kompletterande styrmedel?
 - Om respondenten inte själv nämner det, fråga upp om till exempel
 - Marknadsstabilitetsreserven?
 - Inkluderingen av vägtransporter?
- Vad tycker du om koldioxidprisonivån?
 - Har företaget fri tilldelning?
 - Hur förhåller ni er till högre priser i framtiden?
- Vilka problem eller risker är relaterade till ETS?
 - Har man stött på några barriärer?
 - Nämns högre operationskostnader? Koldioxidläckage?
- Vilka är fördelarna med systemet?
 - Har systemet stimulerat till innovation?
 - Effektivitetsförbättringar? Investeringar i åtgärder?
 - Tror du att industrisektorn hade genomfört en liknande förändring om det inte hade bundits i EU-lag?
- Hur har ETS påverkat konkurrensen?
 - Har EU-ETS underminerat eller skapat win-win möjligheter för konkurrens i sektorn?
 - Hur påverkar detta export?
- Är det viktigt med kommunikation mellan ditt företag och andra företag?
- Finns det ett förtroende mellan företaget och EU? Kommunikation?
- Tycker man att systemet är rättvist?
 - Fördelningen av utsläppsrätter. Auktionssystemet?
 - Legitimt?
- Det finns en debatt kring huruvida regleringar bör riktas mot konsumenter eller företag. Dels handlar det om vad som är effektivast, men också vem som bär ansvaret. Hur ställer sig företaget i den frågan?
- En chans att reflektera över om det finns något ytterligare att kommentera.